

jezera, t. j. v nirvani, v popolni smrti. — Ali bo to Cankarjeva zadnja beseda? Mar ne vidi v človeštvu še druge vrste dejanj, ki niso živalska, ki se iz golega materializma ne dajo razložiti, n. pr. boji za svobodo, samozatajevanje itd.? Če v slabicah višji človek podleže živali, ali naj zato rečemo, da višjega človeka ni? Ali ni to sofizem, laž in prevara?

Dr. J. D.

Zgodovinski roman. D. V. Deželič: **V burji in viharju.** Poslovenil Starogorski. Izdalo in založilo uredništvo Slov. ilustr. tednika. Ljubljana, 1912. Izmed vseh literarnih vrst je zgodovinski roman najbolj zaostal v svojem razvoju, ker že po svojem bistvu laže ostane v starih formah, kakor, recimo, roman iz družabnega ali družinskega življenja. Roman, čigar snov je vzeta iz sodobnega življenja, je z izpremembo življenjskih oblik tudi sam navezan na ta napredek. Razvoj eksperimentalnih ved je rodil iz sebe naturalistični roman na Francoskem, iz težkega socialnega stanja ljudstva je na Ruskem nastal realistični roman, iz opozicije proti materialističnemu mehaničnemu pojmovanju življenja pa se je dvignil individualizem romantike in njen roman. Forme življenja vplivajo tudi na forme umetnosti. Moderni človek, kakor ga je ugledal umetnik, živi tudi v modernem romanu. — Ne tako v zgodovinskem romanu, ki je enkrat dobil svojo obliko in tudi naprej v njej živetaril — a krepko živetaril, kajti vsi elementi, ki se niso mogli sprijazniti z novimi literarnimi naziranjmi, so hvalili historični roman, ker jih je zazibaval v stare ideale. Kot plod neke splošne literarne šole je bil seveda ravnotako upravičen kakor druge literarne vrste, ki so se tedaj gibale v istem pravcu. Forma njegova je taka: V kako zgodovinsko dobo je projicirana tipična fabula, ki je skoro v vseh takih romanih enaka, skoro šematična: Razmerje in vloge oseb, ki naj bodo nositelji dejanja, so v enem romanu take kot v drugem, česar posledica so podobni konflikti, podobni motivi in prizori. Zgodovinska doba je ponavadi precej prosto naslikana, včasih doseže tudi historično resničnost, ako je pisatelj napravil dovolj zgodovinskih študij. Drugače je z osebami, ki so v zmislu tradicije romana plod pisateljeve fantazije, da z njihovo romantično zgodbo osladi čitanje. Tu je tradicija tako močna, da se pisateljeva sila ustvarjanja skoro vsa izgubi v šablonah. Mesto historično poglobljenih oseb imamo stilizirane figure, ki so danes take kakor nekdanj. Baš pri njih čutimo pomankljivost zgodovinske resničnosti, ker vidimo, da niso in-

dividui, ampak idealizirani tipi. Namesto da bi se poglobil v zgodovino, se tako od nje oddaljuje: namesto zgodovinskih oseb dobimo ljudi, od katerih je toliko specielno zgodovinskega abstrahirano, da jih porabimo lahko za vsako dobo. Ravno tu bo treba nastopiti nasprotno pot, ako hočemo dobiti zgodovinski roman, ki se bo lahko meril z drugimi vrstami. Ta roman ne bo več neke čisto vsakdanje zgodbe projiciral v zgodovinsko dobo, kajti to ni pot v zgodovino, ampak beg pred njo. Zmaga nad snovjo je bistvo umetnika, ki se pa v sedanjem historičnem romanu temu boju izogne, da ima vrednost za nas le zgodovinska slika, ki jo pa tudi drugod lahko dobimo; osebe in njihova tipična zgodba so toliko zgodovinske, kolikor si je človek v vseh dobah enak ostal. A mi hočemo zgodovinski roman, kjer bo dejanje in zgodovinska slika zaradi oseb, ne pa narobe. Kar nam zgodovina podaja kot fakte, rezultate življenja, isto mora umetnik zopet izpremeniti v življenje, s svojo intuicijo mora prehoditi pot do njih, kar je zgodovinar dosegel po poti eksaktnega raziskovanja. Če hočem zgled navajati, bi pokazal na Schillerjevega Valenštajna. Kakor nam sodobni roman kaže človeka našega časa, tako naj historični roman kaže historičnega človeka, ne pa stiliziranih figur, kot jih je podajala idealistična šola. — Ne bi napravil za en roman toliko besed, govoril sem o celi vrsti in o njenih napakah. Sedanja najbolj poznana oblika je vzrok, da mora pisatelj napraviti naravnost Sisifovo delo, preden nas v njenem okviru zainteresira. — Deželičev roman ne spada med boljše, ampak je daleč doli pod mejo, kjer se začenja umet-

ČRNOGORSKI TOP PRED SKADROM.